

ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมืองในประเทศไทย

นางสาวอาภาวรรณ ไชพันธ์แก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนภาค ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-2783-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I 21162578

THE DEVELOPMENT POTENTIAL OF NAKHON MUNICIPALITIES
AND MAUNG MUNICIPALITIES IN THAILAND

Miss Arpavun Saipunkeaw

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-2783-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมืองใน
ประเทศไทย

โดย

นางสาว อภาววรรณ ไชพันธ์แก้ว

ภาควิชา

การวางแผนภาคและเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล

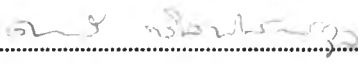

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพรัตน์ ตาปานานนท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล)

..... กรรมการ
(อาจารย์ขวัญสรอง อติโพธิ)

..... กรรมการ
(นางวัฒนา ไผ่สุรัตน์)

อาภาวรรณ ไชพันธ์แก้ว : ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมืองในประเทศไทย. (The Development Potential of Nakhon Municipalities and Maung Municipalities in Thailand.) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 170 หน้า. ISBN 974-17-2783-6.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ และระดับของศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง 85 แห่ง ในด้านการแยกย่อยของโครงสร้างหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ การแยกย่อยทางสังคมและการผสมผสานทางสังคม และทำการจัดกลุ่มเทศบาลตามศักยภาพในการพัฒนา โดยใช้แนวคิดระบบสังคมที่พิจารณาการแยกย่อยและการผสมผสานว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้เทศบาลเปลี่ยนแปลงสภาพจากสภาวะเรียบง่ายเข้าสู่ความซับซ้อน และมีความสามารถในการปรับตัวดีขึ้น เทศบาลที่มีการแยกย่อยและการผสมผสานในระดับสูง แสดงถึงศักยภาพในการพัฒนาที่สูงกว่าเทศบาลที่มีการแยกย่อยและการผสมผสานระดับต่ำ การเก็บข้อมูลใช้วิธีการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ โดยใช้เทคนิค Guttman Scale และ Multidimensional Scaling ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่มีในเขตเทศบาล ดังนี้ คือ โรงงานอุตสาหกรรม บริษัทประกันภัย บริษัทขนส่ง สถานอาบอบนวด ไนท์คลับ โรงพยาบาลเอกชน บริษัทนำเที่ยว วิทยาลัยเอกชน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ดิสเคานท์โตร์และสาขาธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนรูปแบบการแยกย่อยทางสังคมประกอบด้วย ศูนย์บริการสาธารณสุข ห้องสมุดประชาชน โรงเรียนมัธยมศึกษารัฐบาล สนามกีฬา วิทยาลัย สมาคมอาชีพ ระบบบำบัดน้ำเสีย มหาวิทยาลัยและหอสมุดแห่งชาติสาขา และรูปแบบการผสมผสานทางสังคมประกอบด้วย สหกรณ์ สมาคมด้านการสงเคราะห์ มูลนิธิ สมาคมอื่นๆ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ศูนย์เยาวชนและสถานีวิทยุกระจายเสียง ส่วนการจัดกลุ่มเทศบาลตามศักยภาพในการพัฒนาสามารถแบ่งเทศบาลที่ทำการศึกษได้ 4 ระดับ คือ ศักยภาพสูงมาก ศักยภาพสูง ศักยภาพปานกลางและศักยภาพต่ำ ในด้านการแยกย่อยทางเศรษฐกิจเทศบาล 1 ใน 5 ของจำนวนทั้งหมดที่ทำการศึกษามีศักยภาพสูงถึงสูงมาก เมื่อพิจารณาการแยกย่อยทางสังคมปรากฏว่าเทศบาล 1 ใน 4 ของจำนวนทั้งหมดที่ทำการศึกษาอยู่ในกลุ่มที่มีศักยภาพสูงถึงสูงมาก และด้านการผสมผสานทางสังคมเทศบาลมากกว่าร้อยละ 80 ที่ทำการศึกษามีศักยภาพปานกลางจนถึงต่ำ

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
สาขาวิชา การวางแผนภาค
ปีการศึกษา 2545

ลายมือชื่อนิสิต อาภาวรรณ ไชพันธ์แก้ว
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ดร. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

4374235825 : MAJOR REGIONAL PLANNING

KEY WORDS : DEVELOPMENT POTENTIAL/ MUNICIPALITIES

ARPAVUN SAIPUNKEAW : THE DEVELOPMENT POTENTIAL OF NAKHON MUNICIPALITIES AND MAUNG MUNICIPALITIES IN THAILAND.

THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. DARANEE THAVINPIPATKUL, Ph.D.,
170 pp. ISBN 974-17-2783-6.

The purpose of this research is to study patterns and levels of development potential of 85 nakhon and maung municipalities in terms of economic differentiation, social differentiation and social integration, as well as to classify municipalities in accordance with their potential. Based on social system approach, differentiation and integration are seen as the processes that change a municipality from a state of simplicity to more complexity and adaptability. Higher level of differentiation and integration implies higher development potential of the municipality, and vice versa. Data collection is made through mailed questionnaires. Guttman Scale and Multidimensional Scaling techniques are used in this study.

Research results indicate that the pattern of economic differentiation is comprised of the existing following items in the municipalities : factories, insurance companies, transport companies, massage parlours, nightclubs, private hospital, tour companies, private colleges, finance companies, discount stores and the Bank of Thailand offices ; the pattern of social differentiation : health care centers, public libraries, secondary schools, stadiums, colleges, professional associations, sewage systems, universities and national libraries ; and the pattern of social integration : cooperatives, charitable associations, foundations, associations, local newspapers, youth centers and radio stations . In addition, the municipalities under study can be classified into 4 groups according to different level of development potential : very high, high , moderate, and low. In terms of economic differentiation, one – fifth of the municipalities have high to very high development potential ; while one – fourth are in the same group when considering social differentiation. In terms of social integration, more than 80% of the municipalities have low to moderate development potential.

Department	Urban and Regional Planning	Student's signature	<i>010725374 บ.ธ.พ.ว.ค.ค.</i>
Field of study	Regional Planning	Advisor's signature	<i>and daranee</i>
Academic year	2002	Co-advisor's signature	

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จได้ถ้าขาดความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยต้องการแสดงความขอบคุณในความอนุเคราะห์และช่วยเหลือ เริ่มจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รศ.ดร. ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล ที่สละเวลาให้คำปรึกษาและเอาใจใส่เสมอมา รวมถึงคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ ผศ.ดร.นพรัตน์ ตาปานานนท์ อ.ขวัญสรวง อติโพธิ และคุณวัฒนา ไฝ่สุรัตน์ เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 7 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาค และเมืองที่ให้ความรู้ระหว่างการศึกษารวมถึงคณาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนจนกระทั่งผู้วิจัยสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ และขอบคุณเจ้าหน้าที่เทศบาลและเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่ให้ความอนุเคราะห์ และความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม คุณกัลยา คุณแสงจันทร์ เจ้าหน้าที่ธุรการภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองที่อำนวยความสะดวก และคำแนะนำในการติดต่อธุระเกี่ยวกับการเรียนและวิทยานิพนธ์ รวมถึงเพื่อนๆ ผังเมืองรุ่น 25 ทุกคน โดยเฉพาะอรที่ช่วยเก็บข้อมูล โต้งเอื้อเพื่อข้อมูลแผนที่ อ้อ ตึกตา หนอ ตึก รวมถึงความช่วยเหลือในเรื่องคอมพิวเตอร์จากพีไอต์

เหนือสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณ **พ่อและแม่** สำหรับกำลังทรัพย์ กำลังใจ ความเข้าใจ ความอดทน ความช่วยเหลือและความห่วงใยในทุกเรื่องทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนที่	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ในการศึกษา	3
ขอบเขตการศึกษา	3
วิธีดำเนินการศึกษา	3
ข้อมูลและแหล่งข้อมูล	4
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
ข้อจำกัดในการศึกษา.....	5
องค์ประกอบวิทยานิพนธ์.....	6
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	7
ความหมายและระดับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	7
ทฤษฎีและแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	8
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
กรอบความคิดงานวิจัย	19
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	22
การกำหนดพื้นที่ศึกษาและหน่วยการวิเคราะห์	22
กำหนดและการวัดตัวแปร	22
การเก็บรวบรวมข้อมูล	31
การวิเคราะห์ข้อมูล	35

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง	39
- ลักษณะทั่วไปของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง	39
- หลักเกณฑ์การจัดตั้งเทศบาลนครและเทศบาลเมือง	39
- การกระจายตัวของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง	40
- การกระจายตัวของประชากรในเทศบาลเมืองและเทศบาลนคร	43
- ขนาดพื้นที่เทศบาล	48
ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง	49
- รูปแบบและระดับของศักยภาพในการพัฒนา	49
- การกระจายตัวของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพในการพัฒนา	61
บทที่ 5 การจัดกลุ่มเทศบาลตามศักยภาพในการพัฒนา.....	74
การวิเคราะห์และจัดกลุ่มเทศบาลนครและเทศบาลเมือง.....	74
- การแยกย่อยทางเศรษฐกิจ	75
- การแยกย่อยทางสังคม	83
- การผสมผสานทางสังคม	91
- สรุปการจัดกลุ่มเทศบาลนครและเทศบาลเมืองตามศักยภาพในการพัฒนา	98
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	108
สรุปผลการศึกษา	108
การนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผน	120
ข้อสังเกตเกี่ยวกับการวิจัย	121
ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	122
รายการอ้างอิง	124
ภาคผนวก	127
ภาคผนวก ก	128
ภาคผนวก ข	135
ภาคผนวก ค	138
ภาคผนวก ง	139
ภาคผนวก จ	152
ภาคผนวก ฉ	155
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	170

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
3.1 แสดงตัวแปรและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา	33
4.1 การกระจายตัวของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง ที่ทำการศึกษา พ.ศ.2545	41
4.2 เทศบาลนครและเทศบาลเมืองที่ศึกษา ทำเลที่ตั้ง ขนาดพื้นที่และประชากร พ.ศ. 2544	44
4.3 กิจกรรมการแยกย่อยทางเศรษฐกิจของเทศบาลจำนวน 85 แห่ง	50
4.4 ผล Guttman Scale การแยกย่อยทางเศรษฐกิจของเทศบาล จำนวน 85 แห่ง	53
4.5 กิจกรรมการแยกย่อยทางสังคมของเทศบาลจำนวน 85 แห่ง	54
4.6 ผล Guttman Scale การแยกย่อยทางสังคมของเทศบาลจำนวน 85 แห่ง	55
4.7 กิจกรรมการผสมผสานทางสังคมของเทศบาลจำนวน 85 เทศบาล	57
4.8 ผล Guttman Scale การผสมผสานทางสังคมของเทศบาลจำนวน 85 แห่ง	57
4.9 สรุปผลการวิเคราะห์ Guttman Scale การแยกย่อยทางเศรษฐกิจ การแยกย่อย ทางสังคมและการผสมผสานทางสังคมของเทศบาลจำนวน 85 แห่ง	59
5.1 จุด Coordinate การแยกย่อยทางเศรษฐกิจของเทศบาล 85 แห่ง บนพื้นระนาบ 2 มิติ	76
5.2 จุด Coordinate การแยกย่อยทางเศรษฐกิจของเทศบาล 75 แห่ง บนพื้นระนาบ 2 มิติ	78
5.3 จุด Coordinate การแยกย่อยทางสังคมของเทศบาล 85 แห่ง บนพื้นระนาบ 2 มิติ	84
5.4 จุด Coordinate การแยกย่อยทางสังคมของเทศบาล 62 แห่ง บนพื้นระนาบ 2 มิติ	86
5.5 จุด Coordinate การผสมผสานทางสังคมของเทศบาล 85 แห่ง บนพื้นระนาบ 2 มิติ	92
5.6 จุด Coordinate การผสมผสานทางสังคมของเทศบาล 71 แห่ง บนพื้นระนาบ 2 มิติ	94
5.7 แสดงการจัดกลุ่มเทศบาลตามศักยภาพในการพัฒนาจำแนกรายกลุ่ม	99
5.8 แสดงการจัดกลุ่มเทศบาลจำแนกตามศักยภาพในการพัฒนารายเทศบาล	101
5.9 แสดงกลุ่มเทศบาลจำแนกตามศักยภาพในการพัฒนา	106
6.1 สรุปผลการวิเคราะห์ Guttman Scale การแยกย่อยทางเศรษฐกิจ การแยกย่อย ทางสังคมและการผสมผสานทางสังคมของเทศบาลจำนวน 85 แห่ง	109

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
6.2 แสดงการจัดกลุ่มเทศบาลจำแนกตามศักยภาพในการพัฒนา และรายเทศบาล	112
6.3 แสดงกลุ่มเทศบาลจำแนกตามศักยภาพในการพัฒนา	119
ง-1 จำนวนกิจกรรมการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ ของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง 85 แห่ง	140
ง-2 จำนวนกิจกรรมการแยกย่อยทางสังคมของ เทศบาลนครและเทศบาลเมือง 85 แห่ง	146
ง-3 จำนวนกิจกรรมการแยกย่อยทางสังคมและการผสมผสานทางสังคมของ เทศบาลนครและเทศบาลเมือง 85 แห่ง	149
ฉ-1 การวิเคราะห์ Guttman scale การแยกย่อยทางเศรษฐกิจของเทศบาล 85 แห่ง	155
ฉ-2 การวิเคราะห์ Guttman scale การแยกย่อยทางสังคมของเทศบาล 85 แห่ง	158
ฉ-3 การวิเคราะห์ Guttman scale การผสมผสานทางสังคมของเทศบาล 85 แห่ง	161

สารบัญแนบที่

แนบที่	หน้า
4.1	แสดงที่ตั้งของเทศบาลนครและเทศบาลเมืองที่ทำการศึกษา 42
4.2	แสดงขนาดประชากรของเทศบาลนครและเทศบาลเมือง พ.ศ. 2544 46
4.3	ลำดับสเกลการแยกย่อยทางเศรษฐกิจจำแนกรายเทศบาล 52
4.4	ลำดับสเกลการแยกย่อยทางสังคมจำแนกรายเทศบาล 56
4.5	ลำดับสเกลการผสมผสานทางสังคมจำแนกรายเทศบาล 58
4.6	แสดงทางรถไฟและสนามบินในพื้นที่ศึกษา 63
4.7	แสดงทางหลวงแผ่นดินในประเทศไทย 64
5.1	แสดงศักยภาพในการพัฒนาด้านการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ 81
5.2	แสดงศักยภาพในการพัฒนาด้านการแยกย่อยทางสังคม 90
5.3	แสดงศักยภาพในการพัฒนาด้านการผสมผสานทางสังคม 97
5.4	แสดงเทศบาลที่มีศักยภาพทั้ง 3 ด้านอยู่ระดับเดียวกัน 100
5.5	แสดงเทศบาลที่มีศักยภาพทั้ง 2 ด้านอยู่ระดับเดียวกัน 105
6.1	แสดงเทศบาลที่มีศักยภาพทั้ง 3 ด้านอยู่ระดับเดียวกัน 117
6.2	แสดงเทศบาลที่มีศักยภาพทั้ง 2 ด้านอยู่ระดับเดียวกัน 118

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
2.1 กรอบความคิดงานวิจัยศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนครและ และเทศบาลเมืองในประเทศไทย	21
3.1 แสดงขั้นตอนการวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาของเทศบาลนคร และเทศบาลเมืองที่ทำการศึกษา	38
5.1 การกระจายตัวของเทศบาล 85 แห่งบนพื้นระนาบ 2 มิติ ด้านการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ	77
5.2 การกระจายตัวของเทศบาล 75 แห่งบนพื้นระนาบ 2 มิติ ด้านการแยกย่อยทางเศรษฐกิจ	79
5.3 การกระจายตัวของเทศบาล 85 แห่งบนพื้นระนาบ 2 มิติ ด้านการแยกย่อยทางสังคม	85
5.4 การกระจายตัวของเทศบาล 62 แห่งบนพื้นระนาบ 2 มิติ ด้านการแยกย่อยทางสังคม	87
5.5 การกระจายตัวของเทศบาล 85 แห่งบนพื้นระนาบ 2 มิติ ด้านการผสมผสานทางสังคม	93
5.6 การกระจายตัวของเทศบาล 71 แห่งบนพื้นระนาบ 2 มิติ ด้านการผสมผสานทางสังคม	95